

De oude man en de jonge jongen

ONGEMAK In 'De dood in Venetië' beschrijft Thomas Mann uit eigen ervaring de hartstocht voor een beeldschone jongen, een kind nog. Ramsey Nasr bewerkte de tekst en zet de schrijver naast zijn alter ego op het toneel. 'In kunst, vond Mann kennelijk, mag je beleven wat in het dagelijks leven niet mag.'

interview **Sandra Kooke**

Tien jaar. Het is bijna niet te geloven. De jongen, op wie Thomas Mann in 1911 tijdens een vakantie in Venetië zijn oog had laten vallen en die zijn verlangens had gewekt, was pas tien jaar. Eenmaal thuis schreef de beroemde Duitse schrijver de novelle 'De dood in Venetië', over de oudere schrijver Gustav von Aschenbach, die op vakantie in Venetië verliefd wordt op de 14-jarige Tadzio. Von Aschenbach sterft aan cholera, omdat hij weigert de besmette stad en de jongen te verlaten.

Toen Ramsey Nasr (45) gevraagd werd een toneelbewerking te maken van 'De dood in Venetië', vertrok hij naar de Italiaanse stad om zich in afzondering te kunnen verdiepen in het verhaal. Eenmaal aan het werk ontdekte hij dat de jongen op wie het verhaal gebaseerd is nog zo jong was. Daar had hij het even heel lastig mee, vertelt hij bij een kopje koffie, na een lange dag repeteren. "Het is moeilijk om onbewogen te blijven bij de constatering dat de jongen die Mann aan het strand had gezien, de echte Tadzio, nog maar een kind was. Dan vraag je je wel af: hoe ver gaat mijn empathie, mijn begrip? Tien, ik kan me daar gewoon geen voorstelling van maken."

Het verhaal dat Thomas Mann erover schreef, fascineert kunstenaars. Een opera, film, ballet en toneelstuk werden er al van gemaakt. Daar komt deze week Nasrs versie bij, uitgevoerd door het Koninklijk Concertgebouworkest en Internationaal Theater Amsterdam, hun eerste samenwerking ooit. Door middel van toneel én muziek brengen musici en acteurs schrijver Gustav von Aschenbach en zijn Tadzio tot leven.

Wat is voor u de aantrekkingskracht van dit verhaal?

"Ik vind het een van de prachtigste verhalen die er bestaan, mede omdat het nog altijd zo schokkend is. Een man die een burgerlijk leven leidt, getrouwd is geweest, ziet aan het strand een jongen en raakt totaal van slag. Als Von Aschenbach meteen erotische verlangens had gekregen, had ik het minder interessant gevonden. Maar de man beseft helemaal niet wat er gaat gebeuren. Hij beschouwt de jongen als een kunstwerk. Als een beeld.

"En dát herken ik: je staat voor een kunstwerk en bent sprakeloos. Iedereen heeft in een museum weleens een liefde opgevat voor een bepaald schilderij. En er zijn werken, van Rothko of Donatello misschien, waarbij je gewoon niet weet wat je overkomt. Je kunt niet verklaren welke kracht en uitwerking het op je heeft. Dat overkomt Von Aschenbach. De jongen wordt een obsessie, een verslaving."

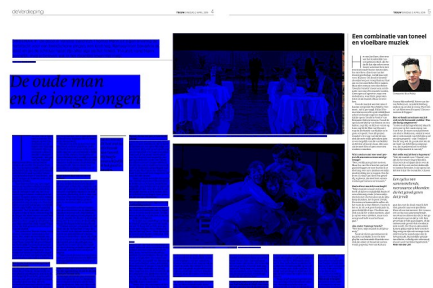
Heeft Venetië daar ook iets mee te maken?

"Dat denk ik wel. Toen ik zelf in Venetië was, merkte ik heel sterk dat deze stad iets met je doet. Het cerebrale, rationele valt van je af. Je beleeft de stad op een puur zintuiglijke manier. Die stad van water, glinstering, licht is niet voor niets het oord van Casanova, van het carnaval. In Venetië kun je je laten gaan, zo stond deze plek vroeger bekend.

"Maar Venetië is ook een handelsstad, doorvoerhaven van de zijderoute. Daardoor waren er ook altijd ziekten. Venetië werd geplaagd door plagen: de pest, de cholera. De dood is er alom aanwezig. Het leven viert, de dood nabij weten, die dingen beïnvloeden elkaar.

"Daarom was het een geniale zet van Mann om dit verhaal hier te laten spelen. Venetië is de ultieme metafoor. De man is een gedisciplineerd schrijver, maar heeft een writer's block. Hij vindt dat de overgave in zijn werk ontbreekt, hij is steriel geworden. Hij gaat naar Venetië om er even uit te zijn, wordt tot zijn verbazing verliefd en sterft op het strand, overgeleverd aan zijn verlangens.

"Mann heeft dit heel snel na zijn bezoek aan Venetië geschreven. Hij beseft te waarschijnlijk meteen: ik heb goud in handen."

Venetië staat voor schoonheid en ver- val. Die tegenstelling zit ook in die jon- ge jongen en oude man.

“Natuurlijk, de novelle gaat evenzeer over ouderdom als over verliefdheid. Het verboden verlangen van de oude man confronteert hem met zijn sterfelijkheid. De jongen reageert niet eens op zijn blikken.”

Thomas Mann was pas 36 toen hij dit schreef.

“Maar hij was wel een man met een si-
gaar, een man van statuur, die zichzelf
als kunstenaar een opvoedkundige rol
toeschreef. Hij vond: als schrijver ben je
een doorgeefluik voor hogere waarden.
Dan moet je het goede voorbeeld ge-
ven. Dus had hij, heel burgerlijk, een
gezin. Ik sluit niet uit dat voor Mann
het kijken naar zo’n jongen volstond.
Terwijl zijn oudste kinderen homosek-
suele en biseksuele uitspattingen had-
den en daar heel open over schreven,
heeft hij daar nooit aan meegedaan. Hij
vond dat niet decent.

“Maar wat hij in het echte leven niet
kon of wilde doen, kon hij beschrijven
in de literatuur. In kunst, vond Mann
kennelijk, mag je beleven wat in het da-
gelijks leven niet mag. Dat vind ik een
belangrijk thema: in een verhaal, film
of schilderij kun je dingen laten gebeu-
ren die niet goorloofd zijn.”

Dat wordt kunstenaars tegenwoordig wel kwalijk genomen.

“Ja, Balthus bijvoorbeeld, die schilder
die erotische verlangens had bij kinde-
ren en ze naakt portretteerde. Er zijn
mensen die zijn schilderijen uit de mu-
sea willen verwijderen.

“Er is ook naar aanleiding van ‘Dood
in Venetië’ iemand geweest die tegen
me zei: ‘Ik hoop dat we hier geen pro-
testen mee krijgen. Dit is vandaag de
dag wel *hot stuff*, hoor’. Maar dan zou je
de novelle ook moeten verbieden. Hoe
ver moet je dan gaan?”

Nou?

“Niet zo ver. En voor de helderheid: er
wordt helemaal niets voltrokken in dat
verhaal. Een man kijkt en wordt ver-
liefd, punt. Als we iemands privége-
dachten al gaan verbieden, kun je alle
kunst wel opdoeken. De romans van
Dostoevski, de muziek van Moessorgs-
ki als eerste; beiden waren antisemiet.
Misschien zou ik morgen Leon de Win-
ter wel willen verbieden, en hij mij.
Waar stopt het dan? Een kunstwerk dat
iets propageert dat juridisch onhoud-
baar is, haatdragend of discriminerend
is, dat is een ander verhaal. Maar dat is
eigenlijk al geen kunst meer.

“Kunst is er niet om binnen de lijn-
tjes te kleuren, kunst is er om je onge-
makkelijk te doen voelen, je andere ge-

dachten te laten denken, dingen waar-
toe je jezelf niet in staat achtte. Kunst
is een vrijplaats voor het verbodene.
Thomas Mann heeft dit volgens mij ge-
schreven omdat hij wist dat hij in een
boek niet het goede voorbeeld hoefde
te geven. Maar hij is wel zo’n moralist
dat hij de man, die hij dus zelf was, laat
sterven.”

Die morele kwestie, iets willen wat niet
mag, zet Nasr centraal in zijn beweer-
king. De schrijver Mann is aan het werk
in zijn schrijfkamer, terwijl hij zijn alter

ego Von Aschenbach de belevenissen in
Venetië, in Hôtel des Bains en aan het
strand van het Lido, laat ondergaan.
Mann stuurt zijn creatie, die zonder de
last van geweten of sociale druk mag
handelen. ‘Raak hem aan’, maant hij
Von Aschenbach. Nasr: “Mann wil dat
zijn personage grenzen overschrijdt,
omdat hij dat zelf niet kan.”

U schreef de tekst en u speelt ook de rol van Von Aschenbach. Heeft u een voor- deel ten opzichte van de acteurs die de tekst niet zelf hebben geschreven?

“Nee, je moet als acteur opnieuw je weg
vinden. Bovendien word ik geregisseerd
door Ivo van Hove. Hij bepaalt mede
hoe ik Von Aschenbach zal spelen. Ik
probeer me zoveel mogelijk op te stel-
len als acteur, niet als de schrijver. Er
wordt veel geschrapt in mijn tekst. En
dan zie ik Ivo naar me kijken van: sorry,
Ramsey.

“Maar ik heb daar geen moeite mee.
Voor een regie is het soms beter dat er
iets, desnoods een hele scène, ge-
schrapt wordt. Je komt er tijdens de re-
petities pas achter of een tekst werkt.”

‘Dood in Venetië’ van het
Koninklijk Concertge-
bouworkest en Internatio-
naal Theater Amsterdam
gaat op 4 april in première
in Carré. Daar speelt het
tot en met 14 april.

Op 4 april verschijnt bij
uitgeverij De Bezige Bij
‘Mijn dood in Venetië’,
een boek in twee delen:
de theatertekst en een
persoonlijke beschouwing
van Ramsey Nasr.

*Mann schreef
dit heel snel na
zijn bezoek
aan Venetië.*

*Hij besepte
waarschijnlijk:
ik heb goud in
handen.*

De eetzaal in Hôtel des Bains. Links Gustav

von Aschenbach (Ramsey Nasr), rechts Tadzio met zijn moeder (Achraf Koetet en Marieke Heebink).

Von Aschenbach stoeit met Tadzio en zijn

vrienden.